

MEHDİ NÜZHET ÇETİNBAŞ
Uzuntarla'dan Portreler

KAFKAS VAKFI YAYINLARI - 11

UZUNTARLA'DAN PORTELER

Mehdi Nüzhet Çetinbaş

Yayın Yönetmeni
Veysel Arıhan

Editör
Ahmet E. Çölgeçen

Kapak Tasarımı
Şule İlgüç

Dizgi
Ahmet Yanar

1. Baskı
Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, 2018

2. Baskı
Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul, 2019

ISBN 978-975-00909-5-0

Kafkas Kültür Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı

Kafkas Vakfı Yayınları

Yayıncılık Sertifika No: 22094
Hırkai Şerif Mh. Fevzipaşa Cd.
No: 179 34091 Fatih İstanbul
Telefon: 0212 531 25 66
www.kafkas.org.tr
bilgi@kafkas.org.tr

Baskı ve Cilt
Step Ajans
Göztepe Mh. Bosna Cd.
No: 11 34200
Bağcılar İstanbul
Telefon: 0212 446 88 46
Sertifika No: 12266

YAYIN HAKLARI

© Eserin tüm hakları anlaşmalı olarak
Kafkas Vakfı'na aittir. Yayıncı izni olmadan çoğaltılamaz.

MEHDİ NÜZHET ÇETİNBAŞ

UZUNTARLA'DAN PORTRELER

KAFKAS VAKFI
YAYINLARI

Mehdi N. Çetinbaş

17 Haziran 1954 tarihinde İzmit'e bağlı Uzuntarla köyünde dünyaya geldi. Dedesi Kafkasya'da Krasnodar hapisanesinde idam mahkumuyken 1905 yılında firar edip Türkiye'ye gelen Thağapsew Kadir'dir. Çocukluk ortamı, ikinci dünya savaşında Rusya'yı terk eden Çerkes mültecilerin arasında geçti. Doğduğunda, evlerinde İkinci Dünya Savaşı mültecisi, Kafkasya'dan komşuları Paçeşfo Mahmut kalıyordu. Haçe amca (Misafir amca) dediği Paçeşfo Mahmut'un, yetişmesinde önemli etkisi olmuştur. Çetinbaş, hem baba hem de anne tarafında Kafkasya ile canlı bağları olan bir aile ortamında yetişti. Bu sebeple çok küçük yaşlardan itibaren Kafkasya konusu ile ilgilenmeye başladı. İlkokula başladığında hemen hemen hiç Türkçe bilmiyordu. Kısa zamanda bu açığı kapadı. İlköğrenimini köyünde tamamladıktan sonra, sırasıyla Adapazarı Atatürk Ortaokulu ve İzmit Lisesi'ni bitirdi. 1973 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. Üniversite yıllarında aktif olarak Kafkas derneklerinde görev aldı. 1977 yılında, kurucuları Kafkasya doğumlu olan, Türkiye'de ilk olarak kurulan Sultanahmet semtindeki Kuzey Kafkasyalılar Kültür Derneği'nin 23 yaşında başkanlığına seçildi. Aynı zamanda bu dernek tarafından yayınlanan "Kuzey Kafkasya" dergisinin altı yıl yazı işleri müdürlüğünü yaptı. 1979 yılında başladığı edebiyat öğretmenliğinin yanı sıra, sivil toplum çalışmalarına da devam etti. 1995 yılında 21 arkadaşıyla birlikte Kafkas Vakfı'nın kurucuları arasında yer aldı. Üç dönem vakfın başkanlığını yaptı. 1999 yılında başlayan İkinci Çeçen-Rus Savaşı sırasında kurulan Kafkas-Çeçen dayanışma Komitesi'nin başkan yardımcısı olarak görev aldı. 1999 ile 2001 yılları arasında 43 vilayette Çeçenistan ve Kafkasya konularında konferanslar verdi, televizyon programlarına katıldı, gazetelere demeçler verdi. Yazı hayatına lise öğrenciliği yıllarında başladı. İlk olarak 1971 yılında bir gurup arkadaşı ile birlikte İzmit Lisesi bünyesinde İZ-Lİ adlı beş sayı olarak yayınlanan bir dergi çıkardı. 1977 yılında yazı işleri müdürlüğünü devraldığı Kuzey Kafkasya adlı iki ayda bir yayınlanan dergiyi 1983 yılına kadar yönetti ve yazılar yazdı. 2000'li yılların başından itibaren internet medyası aracılığıyla düzenli yazı hayatına geçti. Kafkas Vakfı resmi sitesinde Kafkasya konulu makalelerini yayınladı. www.yazete.com ve www.on5yirmi5.com sitelerinde kültür ve siyaset alanında görüşlerini yansıtan yazılarını yayınladı. "Elveda Çerkesya" adlı romanı 2017 yılında basılmış, kısa sürede ikinci baskısını yapmıştır. "Uzuntarla'dan Portreler" Mehdi Nüzhet Çetinbaş'ın ikinci kitabıdır. Çarlığın yıkılışı sırasında Kafkasya'da sosyal hayat ve yaşanan olayları anlatan bir roman çalışması devam etmektedir. 2004 yılından bu yana emekli olan Çetinbaş, halen bir özel şirkette yönetici olarak görev yapmaktadır.

İçindekiler

Birinci Bölüm Uzuntarla'da Yaşam

Giriş	9
Uzuntarla'nın Kuruluşu ve Ailem	13
Çocukluğumdan Portreler	19
Uzuntarla'dan Hatıralar	81
Uzuntarla'dan Mevsimler	107
Uzuntarla'nın Dönüşümü	119
Epilog.....	123

İkinci Bölüm Uzuntarla Tarihi

Uzuntarla'daki Eski Coğrafi Yer İsimleri	129
Uzuntarla'da Yaşayan Adıge Sülale İsimleri.....	135
Uzuntarla'daki Bazı Sülale Armaları.....	137
Uzuntarla'da Adıge İsimleriyle Yaşayıp Ölenler	139
Uzuntarla'dan Bazı Yaşanmışlıklar	145
Uzuntarla'daki Yalaklar ve Su Havuzları.....	165

Uzuntarla Mezarlıkları ve Mezar Taşları.....	175
Uzuntarla Oyunları.....	179
Uzuntarla'dan Tekerleme	181
Dans Geleneği	183
Uzuntarla Ritüeli Yağmur Duası.....	191
Uzuntarla Spor Tarihi.....	193
Uzuntarla Adıge Kültür Derneği	199
Uzuntarla Köyü Muhtarları	211
Uzuntarla'dan Biyografiler.....	213
Uzuntarla'dan Bunları Biliyor Muydunuz?.....	243
Uzuntarla Fotoğrafları	249
Uzuntarla'dan Belgeler.....	267
Uzuntarla'da Kullanılan Takma İsimler	279
Kaynak Kişiler.....	281

Birinci Bölüm

Uzuntarla'da Yaşam

Giriş

İnsan belli bir yaşa gelince, geçmişe özlem duymaya, çocukluk günlerini özlemeye başlar. Aynı şey bizim de başımıza geldi.

Kalabalık şehirlerin sıkıcı ve bunaltıcı hayatından kurtulup, o güzel günlere geri dönmeyi kim özlemez ki! Nafile, ne yaparsanız yapın zamanı geri çevirmek mümkün değildir. Artık hatıralarınızla baş başa yaşamak zorundasınızdır.

Bazı duygular var ki bunları dostlarla ve çevrenizle de paylaşmak istersiniz. Bizimkisi de öyle oldu.

Çocukluğumu ve çocukluğumun önemli simalarını, zaman zaman sanal ortamda kısa yazılarla, genç kuşaklara tanıtmak amacıyla bazı hatıraları yayınladım. Bunu okuyan bazı dostlarım “Bunları neden bir kitap haline getirmiyorsun?” dediklerinde, bu kitap düşüncesi ortaya çıkmış oldu. Bu kitabı kaleme almaya başlayınca, ne kadar zor bir işe giriştiğimin farkına vardım. 140 yıllık bir geçmişe sahip koskoca Uzuntarla köyünü nasıl anlatacaktım. İçinden çıkamayacağımı düşünerek projeyi bir müddet rafa kaldırdım.

Daha sonra, konuyu daha dar bir kapsamda tutarak, sadece benim gözlemlerim ve hatıralarımla sınırlı tutarak yeniden yazmaya karar verdim.

Bu kitap, bir Uzuntarla tarihi değildir. Sadece benim hatıralarıma, gözlemlerime, duyularıma dayalı bir hatıralar silsilesidir. Kitabı yazarken, belli bir nesir türüne bağlı kalınmamıştır. Yeri gelmiş köyümden bazı insanların portrelerine yer verilmiş, yeri gelmiş anılara dönülmüş, yeri gelmiş kişisel yorumlara yer verilmiştir. Kitap yazımı ilerledikçe, görüşlerine başvurduğum bazı dostlarımla tavsiyeleri doğrultusunda, değişikliklere uğramak durumunda da kaldı.

Başlangıçta sadece benim gözlemlerim ve hatıralarımla sınırlamayı düşündüğüm kitap, zamanla köyümden yaşayan ve ahirete intikal etmiş insanların, bir şekilde isimlerinin geçmesi gayretine de sahne oldu.

Geriye dönüş yaparak, araya bazı ilave paragraflar koymak durumunda da kaldık. Kitabın yazımı sırasında, hayatını kaybeden insanlar için, yeni paragraflar oluşturma durumu icap etti.

Sonunda gördüm ki ne kadar hassas olursak olalım, isimler konusunda yine de eksik kalacağız. Kitabın satırları arasında da bu duyguyu sık sık dile getirdim.

Bu kitabı okuyanlar, bazı şahsiyetlerin çok uzun bir şekilde anlatıldığını, bazılarının da sadece isimlerinin geçtiğini görecekler. Uzun uzun anlatılanlar, takdir edersiniz ki benim hayata dokunanlar ve bir şekilde beni etkileyen ve bende derin izler bırakan insanlardır.

Çok ama çok eksik bir kitapla karşınıza çıkma cüretimi başışlamanızı istiyorum. Ben bu kadarını yapabildim. Umarım başkaları da bu konuya eğilerek Uzuntarla'nın daha geniş bir tarihini kaleme almayı başarırlar.

Bu kitabı yayına hazırladığım sırada, daha önceden Vedat Erođlu kardeşimin de köyümüz hakkında bazı derlemeler, istatistik bilgileri ihtiva eden çalışmalarını hatırladım. Farklı zamanlarda, farklı yazı karakterleri ile tutulmuş notları ve belgeleri de bu kitapta ayrı bir bölüm halinde yayınlamanın iyi olacağı fikrinde mutabık kaldık. Bazıları için lüzumsuz bir evrak ya da gereksiz bir bilgi gibi algılanan satırların, gelecek nesiller için ne kadar önemli olacağını idrakinde olarak bunlara da yer vermeyi bir sorumluluk addettik.

Bu kitabı okuduktan sonra ne kadar çok eksikler olduğunu fark ederek bize dönüş yapacak olan birçok dostumuzun sitemlerini şimdiden görür gibi oluyorum.

Ne yazık ki yapacak çok fazla şey yok. Kitap basılmadan önce herkese okutma şansımız yok. Yine de birçok arkadaşımıza önceden okutarak fikirlerini aldığımızı söyleyebiliriz.

İnşallah bu kitap bir başlangıç olur, fark edilen eksikler ve gelen yeni öneriler doğrultusunda genişletilerek yeni bir baskısının yapılması imkânı bulunur.

Bu kitabımı, adlarını yazmayı unuttuğum isimsiz Uzuntarlılara ithaf ve armağan ediyorum.

Mehdi N. Çetinbaş

Uzuntarla'nın Kuruluşu ve Ailem

Uzuntarla, 1864 yılında Ruslar tarafından yapılan soykırım ve Büyük Çerkes Sürgünü sırasında vatanlarından sürgün edilen, Osmanlı tarafından Balkanlara, Varna ve Rusçuk dolaylarına yerleştirilen, 93 Harbi'nde de tekrar yerinden edilip bugünkü yerine iskân edilen Çerkesler tarafından kurulmuştur.

1878 yılında ilk olarak Hacemko Murat ve ailesinin yerleştiği köy, birkaç ay boyunca on ila on beş hanelik olarak devam etmiş, 1879 yılında Uzuntarla adıyla tescil edilmiş ve köy statüsü kazanmıştır.

Köye farklı zamanlarda farklı kabilelerden birçok Çerkes yerleşmiş ve Kafkasya mozaiği oluşmuştur.

Köyün ilk kurucuları, Balkanlarda on üç yıl geçirseler de ekseriyet olarak Kafkasya doğumluydular. Osmanlı'da 1905 yılında yapılan beyana göre nüfus kütüğü güncellemelerinde, köyümüzün kurucuları Kafkasya ya da Varna doğumlu olarak görünüyorlar. Köyün ilk kurucuları arasında yer alan, Kafkasya ya da Varna doğumlu olan büyüklerimize ben ulaşamadım. Ben 1954 doğumluyum. Doğum tarihim itibariyle, seksen ya da doksan yaşında olmaları gereken insanlara belki de ulaştım ancak on-

lardan anılarını dinleme bilincinde olmadığım için, o tarihler ile ilgili pek fazla bilgim bulunmuyor.

Uzuntarla 1879 yılında kurulmuştur ama benin sülalem buraya 1905 yılında gelmiştir. Rahmetli dedem Thağapsow Kadir ve amcasının oğlu Thağapsow Zekeriya, Adıgey Cumhuriyeti'nin Hakurnehable rayonuna bağlı Hatujkoay köyünde doğdular. Köye gelen bir Rus ve Ermeni seyyar satıcının, kuyu başında su çeken iki Çerkes kadınına sözlü tacizde bulunmaları üzerine galeyana gelen gençler tarafından linç edilmeleri sebebiyle tutuklanan on beş civarında gençle birlikte Krasnodar hapisanesine kondular. Çarlık rejiminin en karışık döneminde yargılandılar. Sekiz genç idama mahkûm edildiler. Aralarında dedem ve amcasının oğlu da vardı. 1905 yılında çıkan rejime karşı ayaklanma sırasında, Krasnodar bir süreliğine Lenin ve arkadaşlarının eline geçti. Hapishane kapıları kırılıp mahkûmlar salındı. Çarlık, kısa sürede isyanı bastırıp duruma hâkim olunca, kaçakların peşine düşüldü. Çoğu da yakalandı. Dedemin babası Thağapsow Pşıpiy, çok büyük bir rüşvet vererek, oğlu ve yeğenini Novorosisk limanındaki bir Osmanlı gemisine gizlice bindirerek ülkeden çıkardı. Aslında başlı başına bir roman konusu olacak bu olayı ömrüm olursa ayrıca kaleme almak istiyorum. Dedem bu şekilde Uzuntarlı olmuş oldu.

Yirmi beş yaşlarında, sonradan geldiği bir ülkede, hayata tutunma mücadelesi verdi. Ketencilerden Şegaşelerin kızı Melek ile evlendi. Rifat ve İlyas adlarında iki oğlu ile Mürüvvet adlı bir kızı oldu. Hayatı boyunca yoklukla mücadele etti. 1934 yılında eşi Melek'i kaybetti. Kendisi de 63 yaşındayken 1941 yılında vefat etti.

Dedem öldüğünde babam Thağapsow Rifat on dokuz yaşında, amcam İlyas on altı yaşında, halam Mürüvvet ise dokuz yaşındaydı. Küçük yaşlarda hem öksüz hem de yetim kalan ailem, zorluklarla boğuşarak ayakta kalmaya çalıştılar. Bütün bu

acıların üstüne, babam Thağapsow Rıfat, 1942 yılında küçük kardeşlerini evde bırakıp askere gitti. İkinci Dünya Savaşı'nda tam tamına kırk iki ay askerlik yaptı. Askerlik dönüşü, babamın anlatımıyla sefaletin diz boyu olduğu bir ortamda canını dişine takarak çalıştı ve kardeşlerine kol kanat gerdi. Babam, gençliği de dâhil, son derece dürüst ve mütedeyyin bir insandı. On üç yaşından itibaren aksatmadan namazını kılarıdı. Bu dürüstlüğü ve efendiliği ile nam salmıştı. Yirmi sekiz yaşına gelince evlendi. Evliliği de ilginç olmuştu. Köyün en fakir ailelerinden biri sayılırdı. Ketencilerin en varlıklı ve hali vakti yerinde olan Koblı İlyas'ın kızı Behice ile evlenmişti. Rahmetli dedem Koblı İlyas, damadının ekonomik durumunu hiç kâle almamış, onun ahlâkını ve çalışkanlığını dikkate almıştı. Tabi ki bu evlilikte, köyümüzden dedemin arkadaşları Çıkuşo Sait amca ve Lışe Yaşar amcaların da büyük etkisi olmuştu.

Dönemine göre, rahat bir hayattan gelen annem, babam ile birlikte büyük bir gayret içinde yeni araziler edindiler, meyve bahçeleri yetiştirdiler; ayrıca babam yevmiye ile ağaç budamaya giderek, beni ve iki kız kardeşimi okuttu ve hepimizi üniversite mezunu yaptı. Annemin ve babamın evliliği örnek bir evlilikti. Çok zengin bir ailede, bolluk içinde büyümedik ancak çok mutlu ve kendine yeten bir aile olduk.

Annem Koblı Behice, o dönemin şartları gereği ilkökul üçüncü sınıf mezunuydu. Ama elektronik bir hafızaya sahipti. Mahallemizdeki gençlerin hepsinin doğum tarihleri gün ve ay olarak ondan sorulurdu. Nüfus cüzdanları sonradan çıkan mahallemizdeki çocuklar, gerçek doğum günlerini anneme sorup öğrenmişlerdi. Bugün benim sahip olduğum birçok ayrıntı da annem sayesinde bugünlere gelebilmiştir.

Size ilginç gelebilir ama ben yalnız başımayken annemle hiç Türkçe konuştuğumuzu hatırlamıyorum. Annemle Türkçe konuşmak bana çok garip gelirdi.

Erzincan'da askerlik yaparken (1981), rahmetli İlyas amcamın kızı Nurdan, PTT santral memuresi idi. Bu sebeple telefon konusunda büyük bir imtiyazım vardı. Sık sık telefonla bana ulaşır ve beni annemle konuştururdu. Yine de size ilginç gelebilir, ben babamla telefonda konuşmayı beceremezdim.

Annemle telefonda konuşmamız da çok komik olurdu. İkiimiz de hiç Türkçe konuşmaya alışmamışız. Ben askerdeyim, arkamda sıra bekleyen birçok asker; nasıl konuşayım, hangi dilde konuşayım? 12 Eylül döneminin dayanılmaz psikolojik baskısını ensende hissediyorsun. Telefon bağlanıyor. Ben soruyorum: "Anne nasılsın?" Annem soruyor: "Oğlum nasılsın?" Dakikalarca aynı kelimeleri tekrar edip duruyoruz. Sonunda ben dayanamıyorum, başlıyorum Çerkesçe konuşmaya. Konuşuyorum... Konuşuyorum... Sonunda deşarj oluyorum. Oh be dünya varmış!

Biz büyüdükten sonra, hepimiz iş güç sahibi olduk. Anne ve babamın geçmişte çektikleri ekonomik sıkıntılarını, sanırım yaşlılıklarında onlara yaşatmadık.

Babam, iki kez benimle birlikte Kafkasya'ya geldi. Bir defasında da İlyas amcam bizimle birlikteydi. Babasının doğduğu yerleri gördü. Amca çocuklarıyla tanışarak hasret giderdi. Anne ve babamın mutlu evlilikleri 2003 yılı 20 Ağustos'unda annemin vefatına kadar sürdü. Babam annemin vefatından sonra dört yıl daha yaşadı. Son dönemlerinde yaşama sevincini kaybetmiş, bizim için yaşadığını söylüyordu.

13 Nisan 2007 tarihinde babam da hakka yürüdü. Onun gibi bir babanın evladı olmakla ne kadar gururlansam azdır. Mekânları cennet olsun.

Babamın bir küçüğü İlyas amcam, Adapazarı'nda karayollarında teknisyen olarak çalışmış ve emekli olmuştu. Ben ortaokulu amcamın yanında Adapazarı'nda okumuştum. Bu sebeple tahsil hayatımın ilk basamağında amcamın büyük emeği var-

dır. İlyas amcam emekli olduktan sonra Adapazarı'na yerleşti. İki kızı ve bir oğlu oldu. Amcam da babamla birlikte 1997 yılında yaptığımız Kafkasya gezisine katılıp babasının doğduğu toprakları görme imkânı bulmuştu. Kafkasya gezisinin ertesi yılı amcam amansız hastalığa yakalandı. 30 Ekim 1998 tarihinde hakka yürüdü. Rabbim mekânını cennet eylesin.

Babamın en küçük kardeşleri Mürüvvet halam, bu kitabı yazdığım sırada 89 yaşında ve hayatta. Halamın benim hayatımda çok özel bir yeri vardır. Benim çocukluğumda halam, bir nevi köyümüzdeki kızların lideri pozisyonundaydı. Gittiği düğünlere, katıldığı cemiyetlere beni de yanında götürürdü. Bir anlamda Çerkeslik ile ilgili bütün bilgilerimi halamın yanında ve onun disiplini altında aldım diyebilirim. Bugün bile halam benim en önemli danışmanımdır. Bu hatıraları kaleme alırken bazı zamanlarda çelişkiye düştüğüm oluyor. Burada halam hemen imdadıma yetişiyor. Halam, Düzce'nin Şaguç (Aydınpınar) köyünde evli. Genç denecek yaşta dul kalmasına rağmen, iki kız ve bir oğlunu yetiştirdi. Rabbim kendisine sağlıklı ve huzurlu bir ömür nasip etsin.

Çocukluğumdan Portreler

Ben doğduğumda (1954) Uzuntarla, henüz elektrikle tanışmamıştı. Evlerin çoğunu bugün lüks villalara süs olarak yapılan şömine ateşi aydınlatırdı. Her Çerkes evinde voncak (ocak, şömine) bulunurdu. Uzun kış geceleri voncakta yanan ateşin aydınlattığı odada, komşuların da katılımıyla doyumsuz sohbetler yapılırdı.

Bizim oturma odamızdaki voncak çok genişti. Bacanın içinde peynir ve et kurutmak için tel ızgaralar mevcuttu. Ayrıca voncakta yanan ateşin, bir ya da bir buçuk metre uzağında bir pösteki seriliydi. Ben genellikle o pöstekinin üzerinde uymayı çok severdim.

Hali vakti yerinde olan bazı aileler, on dört numara gaz lambası yakarlardı. Gaz lambasının fitilinden çıkan is, lamba camını kirletir, anneler ya da genç kızlar, rutin olarak her gün lamba camını silerlerdi.

Benim doğduğum yıllarda para çok kullanılan bir meta değildi. Köyde bütün işler imece ile yapılırdı. İmece daveti yapanlar, o gün öğle yemeği olarak mükellef bir sofraya hazırlarlardı. Evlilik çağında kızları olan ailelerin imecelerine, delikanlıların